

HATOS GYULA:

Az értelmi akadályozottsággal élő emberek: nevelésük, életük

(BUDAPEST, APC STÚDIÓ, 2008., 4. ÁTDOLGOZOTT, IDŐSZERŰ KIEGÉSZÍTÉSEKKEL BŐVÍTETT KIADÁS)

„Emberség és szaktudás” a kezdő alcíme Hatos Gyula új könyvében a nevelői magatartásról szóló fejezetnek. Hitvallás is lehetne a hosszú pálya tudományos eredményeit összefoglaló, a gyógypedagógiai gyakorlat köré rendeződő munkának. Mi, akik a magyar gyógypedagógiai szakirodalomban először Hatos Gyula nevét ismerhettük meg avval a népszerűséggel kapcsolatban, akiknek nevelésére készültünk, ismét megújult látásmóddal kiegészítve kapjuk kézhez a főiskolai tanár tudását. A Gyógypedagógiai Kar névadójához hűen, a politikailag korrekt kutatásetikai elvek alapján „tevékenységével a veszélyeztető jelenségek kiküszöbölésére, az esélyegyenlőtlenségből származó hátrányok megszüntetésére törekedve hívja fel a figyelmet, a rendelkezésére álló tudományos eszközökkel.” A teljes gyógypedagógiai gyakorlatot átfogó témák – annak jellegéből fakadóan – elsősorban a pedagógiai pszichológia, a tanulás, nevelés, fejlesztés kérdései köré rendeződnek. Részletesen tárgyalja az együttnevelés, a befogadás problémáit, megkülönböztet szociális és „perszonális integrációt”. Ez utóbbi fogalomról írja: „azt a képességet jelenti, amellyel az egyén akadályozottsága ellenére megtalálja identitását, és ellensúlyozni tudja a társadalmi szerepekben őt gyakran sújtó kiszolgáltatottságot, félreállítást.”

A nevelési célok, területek, módszerek fejezete a „problematikus nevelési szempontokat” egy demokratikus társadalomra, befogadó környezetre vonatkoztatja. Felhívja a figyelmet arra, hogy abban a sajátos szituációban, amelyben az értelmileg akadályozott gyermekek nevelése zajlik, nem könnyű megtalálni a helyes nevelési célokat és utakat. Vallja, hogy a beilleszkedési, integrációs képesség fejlesztése „vezető cél” az akadályozott tanulók nevelésében. A társadalmi hatásokat nevelési célból tekinti, az egyént gazdagító hatások, a közösség által nyújtott többlet oldaláról. Európai tapasztalatokra hivatkozva óv attól, hogy a szakmai elemzés kiindulópontja a „nevelői szükséglet” legyen.

Izgalmas fejezete a könyvnek a kognitív fejlődés új szemléletét bemutató rész. Az észlelés, a figyelem, az emlékezés, a gondolkodás jellegzetességei a gyakorló pedagógus számára különösen „feladják a leckét”. Hogyan tanítható!? – kérdezi a csoportban tanító szakember nap mint nap az iskolában. Az értelmileg akadályozott gyermekek és felnőttek ugyanis a gondolkodás területén kerülnek legtávolabb nem akadályozott társaiktól. Ahogy a szerző írja: „nagyon sok pszichés jelenség – a mai értelmezések szerint – esetükben nem közvetlen, hanem közvetett kapcsolatban van az intelligencia fogyatékoságával.”

A könyvben az életkori vertikum is megjelenik a kérdések horizontális szemlélete mellett: a csecsemő – és a kisgyermekkor, az intézményhálózat az óvodától a felnőttek otthonáig, az iskoláskor a kezdetektől a felnőttkorig. A korai segítségnyújtással kapcsolatban – hazai tapasztalatokat idézve – hívja fel a figyelmet arra, hogy a „korai” jelző nem jelent meghatározott időpontot, sőt, gyermekenként nagyon eltérő lehet. Lényege inkább „a megfelelő idő”, azaz akkor kell indulnia a beavatkozásnak, amikor a fejlődésben mutatkozó zavar felismerhető, érzékelhető, tehát a legkorábban, egyes esetekben már a megszületés után.

A „gyógypedagógiai nevelési és oktatási intézmény” mint a népesség szempontjából legátfogóbb intézmény az értelmileg akadályozottak számára is, Hatos Gyula bemutatásában módosul napjainkban. Az iskola ebből a szempontból az „élet tere”, és nem elsődlegesen ismereteket nyújtó, „műveltséget” adó intézmény. Az iskolai élet így a tudás és szociális magatartás alakulásának sajátos ötvözetét adja. Az akadályozott gyermekek és fiatalok pedagógiai ellátásával kapcsolatos nemzetközi gyakorlat szerinti alapkövetelmények, sajátos vonások: „a képzés legyen egyénre szabott, helyileg elérhető, terjedjen ki minden speciális szükségletű személyre”, beleértve a terápiás szükségletek, egyéni nevelési igények kielégítését is.

A könyvben új fejezetrészeket találunk az iskolai tanítás és tanulás gyakorlatára vonatkozóan. Hangsúlyt kap az ismert követelmény, „a fejlődésnek való megfelelés”, melyet a pedagógiai pszichológia kezdetei óta vallanak a szakmában – az iskolai gyakorlatból mégis gyakran hiányzik. A szerző tapasztalatát bizonyítja, hogy jelzi: „a tanulók iskolai terhelése feleljen meg az értelmi fejlettség fokának”. Az oktatásban ugyancsak fokozott jelentőségű a célok strukturálása az értelmileg akadályozott gyermekek számára. (Itt jegyzendő meg, hogy ama „egyéni differenciálás” a gyógypedagógiai iskolák és tanáraik speciális tudása, mely éppen az ép fejlődésű gyermekek tanárai között metodikailag és szervezésben egyaránt nehezen megvalósíthatóknak tűnik...) Ahogy Hatos Gyula is írja: „a tanárnak a tervezés során részletekbe menően kell a cselekvés struktúráját, illetve egy-egy fogalmat elemezni. Végiggondolni, hogyan tudja világossá tenni a fogalom jegyeit, illetve a cselekvéssor lépéseit, végrehajtásának algoritmusait azon a szinten, amely a tanulók értelmi fejlettségének megfelel.”

A transzfer alkalmazásával kapcsolatban emlékeztet arra, hogy az „értelmi fogyatékosok” régi tanításában – éppen, mert a velük foglalkozók nem hittek abban, hogy képesek rá –, a gyógypedagógiai tanárok nem is készítették fel a gyermekeket az ismeretek változatos, új formákban történő alkalmazására, hanem a meghatározott cselekvésekre „szoktatást” helyezték előtérbe. Ehelyett a tanítást napjainkban úgy kell megszervezni, hogy sok alkalmat adjon a „teljes és értelemszerű” cselekvésre.

A multidiszciplináris szemléletnek megfelelően a műben helyet kap az értelmi akadályozottság korszerű meghatározása, osztályozások, szindromaleírás. A megközelítés irányultsága: szociális és etikai kérdések, antropológiai alapok, az értelmi akadályozottság megkülönböztetése más állapotoktól stb., valamint a „társadalmi befogadás” történeti áttekintése. Ez utóbbi téma – érzékeny más nézőpontokat érintvén, ugyancsak fontos része a könyvnek. Az un. alapfogalmak az értelmi fogyatékosok területén állandó mozgásban, változásban – és remélhetőleg pozitív fejlődésben vannak. Hatos Gyula látásmódja ezekben a kérdésekben is világos, derűs, a hazai pedagógiai folyamatokat, a gyakorló gyógypedagógust segíteni szándékozó. A könyv egyedisége, hogy állításainak bizonyítására a hazai szakmunkákra és saját vizsgálataira bőséggel – és jogosan – hivatkozik. A párhuzamok és kitekintések, a külföldi példák, perspektívák, eredmények ugyancsak igazolják a szerző konzekvenciáit.

A közel 350 szerzőre hivatkozó, és 205 fogalmat tartalmazó kötet gyakorlati szemléletű, azaz „élő emberek” rajzolódnak ki valamennyi megállapítása mögött, enciklopédikus gazdagságú munka. A 14 részre osztott tartalom szoros belső logikát tükröz. Az egyszerre szerteágazó és egyben tömör szerkezet nemcsak áttekinthető, de tananyagként is világos. Nyelvezete, stílusa is a gyakorló kutató-oktató tudósé. A tanulást segítő szerkezeti elemek (mint például kiemelések, segítő és összefoglaló kérdések) kezelhetővé teszik a felnőtt tanuló számára is.

A könyv formai kivitele igényes. Az újszerű látásmódot jelző az esztétikus borító – különleges; többértékes tartalommal.

Vágó Éva Anna